

Çocuk cinsel istismarı şüphesinin bildirimi öncesinde çocukla yapılacak ilk görüşme

The first interview with child ahead of reporting suspected child sexual abuse

Aynur Eren GümüŖ¹

¹Doç. Dr., Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Ana Bilim Dalı, İstanbul

ÖZET

Çocuk cinsel istismarının bildiriminde çocukların açıklamaları kritik değerdedir. Ancak alan yazın cinsel istismar mağduru çocukların yaşadıklarını kolayca açıklamalarını beklemenin gerçekçi olmadığını göstermektedir. Bu yüzden çocukların istemli açıklama yapmalarını sağlayabilecek meslek elemanlarının varlığı çok önemlidir. Bu çalışmada çocuk cinsel istismar şüphesinin bildirimine dayanak oluşturmaya yetecek bilgilerin alındığı ilk görüşmenin genel çerçevesini tanımlamak ve böylece ilgili meslek elemanlarının başvurabileceği yazılı bir kaynak oluşturmak amaçlanmıştır. Bunun için çocuğun cinsel istismarı açıklamasıyla ilgili araştırmalar ve benzer amaçla oluşturulmuş görüşme protokolleri incelenmiştir.

Bu çalışmada üç aşamalı bir görüşme şeması temel alınmış ve olası senaryo örnekleriyle görüşme planı oluşturulmuştur. Çocukla güven ilişkisinin oluşturulmasının öncelikli olduğu görüşmeye hazırlık aşaması; rahatlatıcı genel bir konuşmayı, bilgi vermeyi ve görüşme kurallarını tanımlamayı içermektedir. Çocuğun spontan anlatımının desteklendiği açıklamayı kolaylaştırma aşamasında; cesaretlendirme, içtenlik, gizliliğin sınırlarını açıklama, konuşmaya açık davet, asgari teşvik, empatik tepki, sessizlik becerisi, amacı belli sorular sorma, dolaylı anlatıma dikkat etme, açıklama davranışını onaylama gibi tepkilerin kullanımı yer almaktadır. Görüşmenin bitirilmesinin uygunluğunun gözden geçirildiği sonlandırma aşaması ise; çocuğun açıklama yapmış olmasına ve güvenliğine ilişkin duygularını öğrenme, sorularını yanıtlama, kontrolü almasına destek verme ve görüşmenin yazılı kaydını hazırlamayı içermektedir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk cinsel istismarı, açıklama, görüşme süreci

(*Klinik Psikiyatri* 2017;20:45-58)

DOI: 10.5505/kpd.2017.32032

SUMMARY

Child's disclosures have critical value in child sexual abuse reporting. However, literature show that it is not realistic to expect the abused child to disclosure what s/he experienced easily. Accordingly, it is very important to have professionals who can provide help to get child's purposeful disclosure. In this study, in order to get enough information of the suspected child sexual abuse, depicting the basics of the first interview; therefore providing a written reference appeal for the personnel concerning the issue was aimed. To assure this aim, the studies concerning the child sexual abuse disclosures and interview protocols formed for similar reasons were examined.

In this study, a three staged interview schema was taken as a base and an interview plan was formed with regard to samples of possible response sample scenarios. The preparation stage in which establishing a secure relationship with the child is a priority, consists of a general relaxing conversation, informing and describing the guidelines of the interview. The facilitation stage in which child's spontaneous disclosure was supported, includes the use of responses such as encouraging, genuineness, explaining the boundaries of confidentiality, minimal encouragers to talking, free-recall prompt, empathetic response, ability of sustaining silence, asking questions with an aim, paying attention to implied explanations and confirming explanation behavior. The termination stage in which the convenience of ending the interview was checked, involves learning child's feelings about his/her disclosure, checking child's security, answering his/her questions, encouraging him to take control and preparation of written form of the interview.

Key Words: Child sexual abuse, disclosure, interview process.

GİRİŞ

Çocuk cinsel istismarı gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de binlerce çocuğun yaşamının travmatik bir gerçeği olduğu ve büyük bir halk sağlığı sorunu olarak ele alınması gerektiği kabul edilmektedir (1,2). Çocuk cinsel istismarı (ÇCİ), faillerin gizliliği sağlamaya yönelik çabaları ve genellikle fiziksel kanıt bırakmamaları nedeniyle gizli kalmaya devam eden bir suçtur (3). Bu konuda hedeflenen önleyici çalışmalara büyük ölçüde bildirimle katkıda bulunulacağı savunulmaktadır (4,5). Kanıtlanması güç olan bu suçun bildiriminde ise çocukların anlatımlarının büyük bir öneme sahip olduğuna vurgu yapılmaktadır (3,4).

Adli sürece yansıyan çoğu cinsel istismar öyküsü, çocuğun uğradığı cinsel istismarı aile üyelerine, öğretmen ya da arkadaşlarına kendisinin açıklaması (3,6,7) ya da belirtilerini açıkça sergilemesi üzerine yapılan görüşmelerle ortaya çıkmaktadır (4,6). Cinsel istismar gibi travmatik yaşantıları açığa vurmak herkes için çok zor olsa da bu durum çocuk yaşta kişiler için çok daha zordur. İlgili araştırmaları inceleyen Lyon ve Ahern (8) cinsel istismara uğradığı ispatlanmış çocuklarla sürecin en başında yapılan görüşmelerde çocukların durumu açıklamayı ertelediklerinin ya da tam bir açıklama yapmadıklarının altını çizmektedirler. Ancak uzmanların oluşturduğu destekleyici görüşme koşullarında çoğunun, maruz kaldığı cinsel istismarı anlatabildiğine de dikkat çekilmektedir (6,8). Diğer taraftan asılsız bulunan cinsel istismar bildirim sorumluları olarak da çocuklarla çalışan profesyonellere işaret edilmektedir (9).

Çocuğun gelişimini, iyiliğini ve güvenliğini tehdit eden koşullara ilişkin erken tanıma ve önleyici müdahaleleri başlatma yönünde eğitim, sağlık, adalet ve sosyal hizmet kurumlarının kritik önemi bilinmektedir (1,3). Bu nedenle ÇCİ belirtilerini doğru değerlendirebilecek ve çocukların durumu açıklamalarını sağlayacak yeterlikte okul psikolojik danışmanı/rehber öğretmen, öğretmen, psikiyatrist, doktor, psikolog ve sosyal çalışma uzmanlarına gereksinim vardır. Paine ve Hansen'in (4) dikkat çektiği gibi ebeveynlerin, toplumun ve çocukla çalışan profesyonellerin cinsel istismarın açıklanması sürecine ve bu açıklamanın önündeki

engellere ilişkin farkındalık ve bilgilerinin artırılması gerekmektedir. Bu yöndeki çabalar çocuğun cinsel istismar anlatımlarını kolaylaştırıcı ve bu anlatımlara verilecek olumsuz tepki olasılığını azaltıcı nitelikte olmalıdır.

ÇCİ şüphesinin bildirim öncesinde çocukla yapılacak görüşmenin nasıl yapılacağına ilişkin kolaylıkla erişilebilir kaynak bulunmamaktadır. Adli görüşme protokolleri ise bu görüşmeler için değil, adli sürecin gereği olarak kullanılmaktadırlar. Bu protokol örneklerinden yararlanıp sadece bildirimde yetecek bilginin alınmasını sağlayacak bir görüşme planı oluşturmak çok önemlidir. Bu çalışmada da ÇCİ şüphesi bildirim öncesinde yapılması gereken görüşmenin nasıl yürütüleceğinin genel bir planını oluşturmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda ilgili alan yazın incelenerek önce cinsel istismara uğramış çocuğun yaşadıklarını açıklamasının önündeki engeller ve açıklama yolları ele alınmış, ardından çocukla yapılacak ilk görüşmeyle ilgili önemli konular ve olası senaryolar üzerinden örnekleriyle genel bir görüşme planı oluşturulmuştur.

Çocuğun Cinsel İstismarı Açıklamasını Engellen Etmenler

Çocukların çeşitli nedenlerle cinsel istismarı birine söyleyemedikleri ya da söylemeyi sürekli erteledikleri bilinmektedir (3,4,7,10,11,12,13). Alaggia (10) cinsel istismar öyküsü olan yetişkinlerin %52'sinin yaşadıklarını yetişkinlik dönemine kadar gizlediklerini; %48'inin ise çocukluk döneminde açıkladıklarını (yaklaşık yarısı bilerek, yarısı bilmeyerek) ifade etmektedir. Finkelhor ve arkadaşları (14) çocukluk cinsel istismar geçmişi olan erkek ve kadın yetişkinlerin %42'sinin yaşadıklarını hiçbir zaman birine açıklamadıkları sonucuna ulaşmışlardır. London ve arkadaşları (15) ise on bir geriye dönük çalışmayı incelediklerinde tutarlı bir bulgu olarak; çocukluk döneminde cinsel istismara uğramış yetişkinlerin sadece üçte birinin, yaşadıkları cinsel istismarı çocukluk döneminde birisine söylediklerine dikkat çekmişlerdir. Diğer taraftan Smallbone ve Wortley (13) çocuk cinsel istismarı faileri ile yaptıkları araştırmada mağdurların %21.4'ünün anne-babasının, cinsel istismarı öğrendikleri ve faili de tanıdıkları halde, bildirimde bulunmadıklarını görmüşlerdir. Bu bulgular sadece

mağdur çocukların değil, durumu öğrenen aile üyelerinin de çocuğun yaşadığı cinsel istismarı gizleyebildiklerini göstermektedir.

Cinsel istismara maruz kalmış çocukların yaşadıklarını açıklamalarının bellek sorunlarının yanında gelişimsel ve çevresel etkenlerden dolayı farklı ve karmaşık biçimleri olduğuna ve bu açıklamalara erişmenin kolay olmadığına dikkat çekilmektedir (10). Goodman-Brown ve arkadaşları (12) küçük çocukların yaşadıklarını büyüklere anlatamadıklarını ya da anlatmalarının olumsuz sonuçlarını bilmediklerinden cinsel istismarı farkında olmadan açıkladıklarını ileri sürmüşlerdir. Esasında hangi yaşta olursa olsun cinsel istismar açıklamalarının şüpheyle karşılanması ve sonrasında çocukların yoğun sorun yaşaması, açıklamanın önündeki ciddi engeller olarak tanımlanmaktadır (10). Bu engellerin cinsiyete göre farklılık gösterdiğine işaret eden Alaggia (11), istismarı açıklamalarının en önemli engelleri olarak erkeklerin özellikle eşcinsel ve bir kız gibi cinsel istismar kurbanı haline getirilerek damgalanmaktan korkmalarını; kadınların ise öncelikle yaşadıklarından kendilerini sorumlu hissetmelerini, suçlanma ve kendilerine inanılmayacağı beklentilerini tanımladıklarını göstermiştir. Summit (16) ise özellikle cezalandırılma korkusu ile utanç ve suçluluk duygularının çocukların yaşadıkları istismarı açıklamaları önündeki önemli engeller olduğuna işaret etmiştir. Goddman-Brown ve arkadaşları (12) ise failin aile içinden olmasına, çocukların yaşına, açıklama sonrası olumsuz sonuçları yaşama korkusuna ve algılanan sorumluluğun artmasına bağlı olarak çocukların cinsel istismarı açıklayana kadar geçen sürenin anlamlı düzeyde arttığını bulmuşlardır.

Hershkowitz ve arkadaşları (7) araştırmalarında maruz kalınan cinsel istismarın çok ileri düzeyde olması ve ebeveynlerinin tepkilerine ilişkin olumsuz beklentiler içinde olmaları durumunda, çocuğun istismarı açıklama isteğinin hızla azaldığını bulmuşlardır. Tashjian ve arkadaşlarının (17) çalışması ise failin aile dışından olduğu durumlarda, cinsel istismarı açıklamadaki erteleme kararının en güçlü yordayıcısının çocuğun ebeveyn figürlerinin hem fiziksel hem de duygusal istismarına maruz kalması olduğunu göstermiştir. Ayrıca ebeveynlerin cinsel istismar sorumlusu olmadığı durumlarda, çocukların cinsel istismarı açıklama-

malarındaki en önemli koşulun ebeveyn desteği olduğuna işaret etmişlerdir. Paine ve Hansen'e (4) göre bu destek büyük ölçüde kaynağını kültürden almakta, özellikle bekâreti kaybetme ve cinsel saldırının kurbanı olmaya yönelik damgalanma korkusu, cinsel istismar açıklamalarının desteklenmesini engellemektedir.

Schaeffer ve arkadaşları (18) çok sayıda istismar mağduru çocukla yaptıkları adli görüşmelerde, çocukların cinsel istismar anlatımlarının önündeki engelleri; fail tarafından tehdit edilme, söylemesi durumunda başına kötü şeyler geleceği korkusu, yaşadıklarını hiçbir zaman açıklama fırsatı verilmeyeceği, anlatsa da anlaşılacağı beklentisi ve fail ile olan ilişkinin yakınlığı olarak ifade etmişlerdir. Smallbone ve Wortley'nin (13) çalışmasında ise cinsel istismar failleri; çocukların onları sevdikleri ve bu yüzden hapse atılmalarından korktukları (%60), onların sevgi ve ilgisini kaybetmek istemedikleri (%36) ve verdiği özel hediye ya da ayrıcalıkları almaya devam etmek istedikleri (%21) gibi nedenlerle cinsel istismarı açıklamadıklarını ileri sürmüşlerdir. Lyon ve Ahern (8) ilgili araştırmalardaki fail ifadelerini inceleyerek, failerin çocukların zamanla durumu uysal bir biçimde kabullendiklerini gördüklerinden yakalanma korkusu duymaksızın cinsel istismara devam ettiklerini bulmuşlardır. Ayrıca cinsel istismarı açıklamayı erteleyen çocuklar ile açıklamayı reddeden çocukların çoğunun tanıdık kişiler tarafından, özellikle de çocukla aynı evde yaşayan biri tarafından istismar edildikleri sonuçlarına ulaşmışlardır. Aynı incelemede çocukların ifadelerinde görülen tutarsızlıkların ya da anlatımlarından tamamıyla dönmelerinin iddiaların asılsızlığı nedeniyle değil, çocukların durumlarını açıklamadaki isteksizlikleri nedeniyle olabileceğine dikkat çekmişlerdir. Bu noktada Summit (16) "çocuğun cinsel istismara uyum sendromu" (child sexual abuse accommodation syndrome) olarak tanımladığı durum ile çocukların neden başlarına geleni anlatmayı erteledikleri ya da anlatımlarından döndüklerini açıklamaya çalışmıştır. Summit (16) cinsel istismara maruz kalan çocukların yaşadıklarını sır olarak saklamayı kabul etmeleriyle sürecin başladığını, buna giderek çaresizlik hislerinin eşlik ettiğini, ardından artık söylese de hiç kimsenin ona inanmayacağı beklentisinin onu cinsel istismara uyum yapmaya götürdüğünü ve böylece istismarı açıklamayı

ertelediğini modelinde açıklamıştır. Summit, çocuk nihayetinde istismarı açıkladığında ailenin ya da uzmanların onu koruma ve desteklemedeki başarısızlıklarının stresini artırdığını ve sonunda anlatımından döndüğünü de modeline eklemiştir. Ancak, Bradley ve Wood (6) araştırmalarında Summit'in tanımladığı çocuğun cinsel istismara uyum sendromunun sadece yaşı büyük ve yıllarca aile içi cinsel istismara maruz kalmış çocuklar için geçerli olabileceğini göstermiş ve aile üyelerinden baskı gören çocukların anlatımlarından dönebileceklerini doğrulamışlardır. Paine ve Hansen (4) ise çoğunlukla tanınan istismar sorumlularının aynı zamanda otorite ya da çocuğu kontrol edebilecek konumda olmaları ve açıklamayı engelleyen stratejileri etkin kullanmaları sonucunda çocukların bu duruma uyum sağladıklarını ileri sürmüşlerdir.

Çocuğa bakım verenler gibi çocukla ilgili profesyonellerin de onun istismar anlatımlarına verecekleri tepkiler daha sonra çocuğun anlatımlarından vazgeçmesinin başlıca nedeni olabilmektedir (19). Diğer taraftan yaşadıkları istismarı kolayca açıklayanların çeşitli etkiler sonucu anlatımlarından dönmeleri baştaki anlatımlarının asılsız olduğuna yönelik kanıt haline getirilebilmektedir (8). Karara bağlanmış dava dosyaları incelendiğinde de bunun örnekleri görülmektedir (20).

Çocuğun cinsel istismarı açıklanmasının önündeki bir diğer önemli engel de unutkanlık çözümleridir (dissosiyatif amnezi). Amerikan Psikiyatri Birliği (21) unutkanlık çözümlerini genellikle örseleyici ya da gerginliği tetikleyici nitelikte özyaşam öyküsel bilgileri, sıradan bir unutkanlıkla açıklanamayacak biçimde anımsayamama olarak tanımlamıştır. Klinik örneklemlerle çalışmalar (22,23,24,25) gibi klinik olmayan örneklemlerle çalışmalar da (10,11) çocukluğunda cinsel istismar yaşamış katılımcıların yaklaşık %30 ile %60 arasında değişen oranlarıyla yaşadıklarını ancak yetişkinlik döneminde hatırlayabildiklerini ve çocukken hatırlamadıkları için o dönemde sorulsa da istismara ilişkin söyleyebilecekleri herhangi bir şeyleri olmadığını göstermektedir. Yapılan araştırmalar cinsel istismarın erken çocukluk döneminde olması (22), istismar failinin aile içinde olması (25) ve istismarın uzun süre tekrarlanması (24) durumunda unutkanlık çözümlerinin olasılığının arttığını göstermektedir.

Yukarıda yer verilen araştırmaların sonuçları, çocukların yaşadıkları istismarı açıklamada neden isteksiz davrandıklarını ya da anlatımlarından neden döndüklerini anlamak bakımından önemli olmasının yanı sıra, çocuklarla cinsel istismar şüphesiyle yapılacak görüşmelerin kritik değerini ortaya koymaktadır. Bu bulgular ayrıca cinsel istismar şüphesiyle görüşülen çocukların yaşadıklarını kolayca açıklamalarını beklemenin de gerçekçi olmadığını göstermektedir.

Çocuğun Cinsel İstismarı Açıklama Yolları

ÇÇİ durumunda çoğunlukla somut kanıtların bırakılmaması ve cinsel eylemlerin gizli doğası nedeniyle bu istismarı açığa çıkarmanın yükü çocuklara bırakılmaktadır (17). Alaggia (10), çocukların cinsel istismarı açıklama yollarına ilişkin yaptığı araştırmanın bulguları ile diğer araştırma bulgularını bütünleştirerek dört kategori tanımlamıştır. Bu kategoriler; (a) doğrudan ve dolaylı, sözel ve sözel olmayan yollarla yapılan istemli açıklama (purposeful disclosure), (b) istemli ya da bilinçdışı motivasyonla davranışsal belirtilerin gösterimiyle (behavioral manifestation) yapılan açıklama, (c) üçüncü kişilerin belirtileri fark etmesi üzerine ortaya çıkarılmış istemsiz açıklama (prompted/elicited disclosure) ya da inkârı içerecek şekilde bilerek saklama (intentionally withheld), (d) unutulmuş ya da bastırılmış cinsel istismar anılarının hatırlanmasıyla tetiklenen açıklama (triggered disclosure of delayed memories) olarak adlandırılmaktadırlar.

Bu açıklama yollarına başvurmada yaş değişkeni önemli olup, özellikle bilerek açıklama yapabilecek gelişimsel düzeyde olmayan altı yaşından küçük çocukların çoğunun açıklamalarının üçüncü kişiler yoluyla "ortaya çıkarılmış istemsiz açıklamalar" olduğu bilinmektedir (4). Bu açıklama türleri içinde en problemlisi olanı ise davranışsal gösterim yoluyla yapılan açıklamalardır (10). Genel bir eğilim olarak cinsel istismar açıklamaları gecikse de, çocukluk döneminde istismarı açıklayanların da bu açıklamayı davranışsal ya da dolaylı sözel anlatımlarla yaptığı görülmektedir (11).

Davranışsal gösterim yoluyla anlatım biçimi küçük çocuklarla sınırlı olmayıp, ergen mağdurlar tarafın-

dan da kullanılabilir. Bazı ergenler yaşadıklarının birileri tarafından anlaşılmasını sağlayacak şekilde maruz kaldıkları cinsel istismarı yeme bozuklukları, madde istismarı, intihar girişimi gibi davranışsal yollarla anlatmaya çalışmaktadır. Ancak ergen ya da çocuğun bu türden davranışsal anlatımları, genellikle günlük yaşamındaki stres faktörleriyle açıklandığı için, yetişkinler tarafından cinsel istismar belirtisi olarak görülmemektedir. Ancak bu tür anlatımlar, cinsel istismarın diğer belirtileri dikkate alındığında, gözden kaçırılması gereken önemli anlatımlardır. Oysa ilk anlatımlar aile üyeleri ve arkadaşlar gibi bu durumda nasıl tepki vereceğini bilmeyen kişilere yapılmaktadır. Bu nedenle çocukların ne yaşadıklarını görebilecek ve şüphe üzerine görüşme yaparken destekleyici terapötik etkide bulunabilecek uzmanların varlığı çok önemlidir (10).

ÇCİ Şüphesiyle Çocukla Yapılacak İlk Görüşmeyle İlgili Önemli Konular

Bu başlık altında çocukla yapılacak görüşmenin kapsamı, yapılandırma, konuşmaya davet tepkileri, çocuğun dili ve açıklama yapmayan çocuklarla çalışma konularına yer verilmiştir.

Görüşmenin Kapsamı

Bildirim yapılması çoğunlukla çocuğun uğradığı istismarı açıklamasına ya da şüphe üzerine kendisiyle yapılan görüşmede bildirim dayanak oluşturmaya yetecek somut bilginin toplanmasına bağlıdır. Çünkü hukuk alan yazımında soruşturmayı başlatabilecek Cumhuriyet savcısının genel ve soyut nitelikte olan ihbarlara itibar etmediği, Ceza Muhakemeleri Kanunu m.160'a göre bir suçun işlendiği izlenimini veren yani somut olaylarla ilişkilendirilen ihbarları incelenmek üzere harekete geçeceği belirtilmektedir (26). Somut dayanak için bildirim dilekçesinde şüphelenilen suçun, failin kimliğinin, nerede yaşadığının, suça konu olan olay ya da olayların ne olduğunun, olay tarihlerinin, delillerin (gözlem ve görüşme kayıtları, varsa eldeki diğer deliller gibi) yer alması beklenir. Bu bilgilerin alınması için de çocukla mutlaka görüşülmesi gerekir (27). Ancak, bu süreçte ulaştırılan delilleri (kağıda yazılı notlar, telefon ya da internet mesajları gibi) koruma ve rapor etmeye özen

gösterme dışında delil toplamak, çocukla yapılacak görüşmede istismarı kanıtlamaya çalışmak (28) ve bu amaçla istismara ilişkin ayrıntılı sorular sorarak detaylı bilgi almak kesinlikle doğru değildir (29).

Görüşmenin Yapılandırılması

Saywitz ve arkadaşları (30) çocukla yapılacak bu görüşmelerin, yapılandırılmamış olanından tamamıyla yapılandırılmış olanına doğru değişkenlik gösterdiğine dikkat çekerler. Çocuğun cinsel istismardan bahsetmesinin zorluğu ve çok sayıda engeli içinde barındırıyor olması nedeniyle durumu açıklaması beklenenden uzun bir süreyi alabilir. Bu nedenle çocuğun başına ne geldiğine ilişkin özel bilgiyi anlatmasına yardım eden, bir dizi yapılandırılmış tepkiyle çocukların anlatımlarının kolaylaştırıldığı (31,32) görülür. Cinsel istismar şüphesinin bildirimine dayanak oluşturmaya yetecek, ancak adli süreci sabote etmeyecek bilgilerin alındığı tek oturumluk görüşmenin genel çerçevesini belirleyecek düzeyde bir yapılandırma önemli görünmektedir. Ancak uzmanın görüşmeyi, çocuğun anlatımlarının yönetmesine öncelik veren esnek bir tutumla yürütmesi çok önemlidir. Burada önemli bir diğer konu ise soruşturma sürecidir. Pence'nin (29) dikkat çektiği gibi soruşturmayı yürüten yetkililer tarafından bildirim yapanın motivasyonuna, durumu nasıl fark ettiğine, çocuğun ona ne anlattığına, bu anlatımın hangi koşullarda ve nasıl sağlandığına, bunun için hangi soruların sorulduğuna, çocuğun durumunu açıkladığı başka birilerinin ya da tanıkların olup olmadığına ve kendiliğinden ortaya çıkmış ve rapora eklenmiş kanıtların nasıl elde edildiğine ilişkin ifadelerle başvurularak güvenilirlik değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu değerlendirmede görüşmenin önemli soru ve tepkilerle kısmen yapılandırılması bildirim raporunun ve bildirim yapan uzmanın güvenilirliğini artırması bakımından da işlevsel görünmektedir.

Görüşmede Soruların ve Diğer Konuşmaya Açık Davet Tepkilerinin Önemi

Açık uçlu soruların istismarı anlatmaya istekli olmasalar dahi çocukların kısa sürede daha fazla bilgi vermelerini sağlayan etkili araçlar oldukları; kapalı uçlu, yönlendirici ya da doğrulayıcı sorulara

göre çocukların neredeyse üç katı daha fazla bilgi vermelerine yardım ettikleri görülmüştür (34,35,38). Bu konuda tam bir yapılandırma mümkün olmasa bile, özellikle çocuğun konuşmaya başlamasında cesaretlendirici soruların ve istismarla ilgili olaylara odaklanmasını sağlayacak soruların açık uçlu olarak yapılandırılması çok yararlıdır. Ancak sorularla gerçekleştirilen bu yapılandırmanın düzeyi yönlendirme tuzağına düşmeyecek biçimde ayarlanmalıdır (32). Özellikle durumu açıkça anlatabilen çocuklar karşısında, bu soruların çok büyük bir kısmının elenmesi gerekir. Zaten durumunu doğal biçimde öykülemekte olan çocukların anlatımları, sorular yoluyla şüphe uyandıracak biçimde yönlendirilebilir ve istismara uğramamış olabileceklerinden şüphelenilmesine dayanak oluşturulabilir (8). Bu nedenle bildirim öncesi çocuklara doğru olmayan yanıtlar vermelerine neden olabilecek yönlendirici ve ayrıntı isteyen soruların ("Bunu sana yapan baban mı?" ya da "Eve gitmeye korkuyorsun, değil mi?", "Sana elbiselerinin üstünden mi dokundu, altından mı dokundu?" gibi) sorulmaması da temel bir konu olarak ele alınmalıdır (27).

Açık uçlu soruların kullanımının yanında çocukların bu sorulara verdikleri yanıtların ardından asgari düzeyde teşvik tepkilerinin ("hı hı", "tamam", "evet" ya da çocuğun son söylediğini tekrarlama gibi) kullanımı doğal öykülemeyi devam ettirdiği gibi daha zengin bilgi sağlamaktadır (34). Lamb ve arkadaşları (33) da soru formunda olmayan konuşmaya açık davet tepkilerinin küçükler de dahil olmak üzere çocukların daha fazla bilgi vermelerine yardım ettiğini görmüşlerdir. "Bana olanları anlat" gibi genel tepkiler ya da "Sana dokunduğunu söyledin. Bana bu dokunmayla ilgili olanları anlat" şeklinde daha önce çocuğun söylediklerinden hareketle konuşmaya davet tepkileri daha fazla bilgi sağlamaktadır. "Ne, ne zaman ve kim?" sorularının da evet-hayır, zorunlu seçmeli ya da yönlendirici sorulardan daha fazla bilgi sağladıkları görülmüştür. Ayrıca çocuklar için oluşturulmuş adli görüşme protokollerinde soruların, anlatımı teşvik etmesi için rica anlamı olmayan, emir kipi ile (Bu konuda hatırlayabildiğin her şeyi anlat" gibi) yapılandırıldığı görülmektedir (31,32,33). Bildirim öncesi yapılan bu görüşmelerde de ses tonuyla emir kipinin yumuşatılmasına özen göstererek soruların benzer biçimde sorul-

ması daha yararlı görünmektedir.

Çocuğun Anlatımındaki Dili Bozmamanın Önemi

Çocuğun anlatımlarının güvenilirliğine zarar vermemek için dikkat edilmesi gereken önemli bir konu da, çocuğun anlatımındaki dilini ya da kelime seçimini düzeltmemektir. Çocuk yaşadıklarını kendine özgü dil kullandığında tutarlı anlatabilir. Özellikle bilimsel terimler kullanarak çocuğun dilini etkilemek, daha sonra vereceği ifadelerde tutarsızlık oluşmasına ve öyküsünün yetişkinler tarafından yönlendirildiğine ilişkin şüphe gelişmesine neden olur. Bu da çocuğa ve dava sürecine büyük zarar verebilir (31). Bu nedenle görüşme sırasında uzmanın soru ve diğer tepkilerinde bilimsel kavramlar yerine çocuğun istismar anlatımında seçtiği kelimeleri kullanması gerekir (27,32). Çocuğun duygusal ve davranışsal tepkilerini, kama ya da ağrı belirtilerini nasıl tanımladığına da dikkat edilerek argo kelimeler dâhil tırnak içinde, aynen görüşme raporuna kaydedilmesi gerekir (31). Bu kayıtlarda çocuğun sözel anlatımı sırasında parantez içinde duygusal ve davranışsal tepkilerinin ne olduğuna da (tırnak etlerini kopararak, göz ilişkisi kurmadan, ses tonu giderek düştü gibi) yer verilmesi çok önemlidir (36). Adli görüşmede çocuğun yapacağı açıklamalar ile bildirim öncesindeki görüşmede çocuğun açıklamaları arasındaki tutarlılığa zarar vermeyecek bir görüşme raporu sunmak, çocuğun inanılabilirliğine yönelik gerçekçi bir değerlendirme olasılığını artırabileceği gibi, bildiri mi yapana yönelik iftira suçlaması olasılığını da azaltabilir.

Açıklama Yapmayan Çocuklarla Çalışmak

Uygun görüşme koşullarına ve uzman tutumuna rağmen çocuk açıklama yapmama konusunda kararlı görünebilir. Bu durumda çocuğa konuşması için ısrar edilmemeli (30) ve bir sonraki oturum için düzenleme yapılmalıdır. Ancak çocuk daha sonra da gelmek istemediğini söylerse, bir sonraki görüşme şansını ortadan kaldırmamak için ısrar edilmemesi yararlıdır (32). Bu koşullarda görüşmeyi sürdürmek doğru olmayan açıklamalara da götürebileceğinden görüşmeye ara vermek çok önemlidir. Ancak ara verilen bu sürede, çocuğun güvende hissetmesine yardım edecek ek düzen-

lemelerin ne olacağını ve kimle daha rahat konuşabileceğini belirlemek iyi olabilir. Ayrıca bir an önce gerçeği ortaya çıkarma kaygısı yerine (32), görüşme zamanını çocuğun kendisinin seçmesi, son görüşmeden sonra ne olduğu ve nasıl hissettiği üzerinde öncelikle durulması daha etkili olabilir. Bunun dışında çocuğa erişim kolaysa, çocuğun farklı destek ihtiyacına (dikkat eksikliği ya da akademik başarısızlık gibi) yönelik olarak onunla çalışmaya başlamak, güven ilişkisinin gelişmesine yardım edebilir.

Lyon ve Ahern'in (8) vurguladığı gibi durumunu açıklamaya isteksiz olan çocukların konuşmalarını sağlamaya yönelik bilinenler çok azdır. Bu durum başka türlü açıklanamayan ve çocuk cinsel istismarına ilişkin açık belirtiler sergileyip de yaşadıklarını hiçbir şekilde hatırlamayan (unutkanlık çözülmesi yaşayan) çocuklar için de geçerlidir. Bu durum için fark edilmesi en zor istismar türü olan duygusal istismarın profesyonel biçimde araştırılmasında önerilen süreç (37) kullanılabilir. Bu süreç cinsel istismara uyarlandığında çocuğun cinsel istismar şüphesine ilişkin rapor edilen, görülen, duyulan, yaşanan ne varsa bilgisini toplamakla başlatılır. Ardından çocuğun kendisi, aile üyeleri, akraba, okul personeli gibi çoklu kaynaklara başvurarak bilgi toplamaya devam edilir. Beraberinde uygun değerlendirme araçlarını (gözlem, görüşme, psikolojik ölçme araçları) kullanarak bilgi toplanır. Özellikle çocuğu düzenli olarak gözleyerek ve belli aralıklarla görüşerek cinsel istismarın doğrudan ve dolaylı anlatımlarını sergileyip sergilemediği gözden geçirilir. Ardından yapılan araştırma ve ulaşılan sonuçlara göre kapsamlı bir rapor hazırlanarak uzman görüşlerine başvurulur. Böyle bir sürecin sonucunda istismar şüphesinin bildirimini yapıp yapılmayacağına ilişkin verilecek karar daha savunulabilir görünmektedir.

ÇCİ Şüphesiyle Yapılacak İlk Görüşmenin Genel Planı

ÇCİ şüphesine yönelik olarak hazırlanan görüşme protokollerinin çoğunda aşamalı bir yaklaşım kullanılmaktadır (30). Jones (32) adli soruşturma aşamasında uzmanların çocukla yapacakları görüşmeyi dört aşamayla tanımlar: Hazırlık ve güven

geliştirme aşaması, şüphelenilen kötü yaşantıyı araştırma aşaması, ileri düzeyde araştırma aşaması ve kapanış aşaması. Bu çalışmanın amacı gereği ileri düzeyde araştırma aşaması dışarda bırakılarak; görüşme planında üç basamaklı (görüşmeye hazırlık, açıklamayı kolaylaştırma ve görüşmeyi sonlandırma aşaması) bir oturum planı temel alınmıştır:

Görüşmeye Hazırlık Aşaması

Cinsel istismar şüphesi ile çocukla yapılacak görüşme protokollerinin çoğu bir hazırlık evresinin olmasını önermektedir (30,31,32). Bu hazırlıkların iyi yapılabilmesi ve bildirim sürecinin iyi yönetilebilmesi için de ilgili uzmanın zorunluluklar dışında başka bir işle uğraşmaması önerilir (32). Bu aşama özellikle çocuğun yapılacak görüşmeye dahil olması ve onunla güven ilişkisi geliştirilmesi için çok önemlidir. Görüşme başlamadan önceki hazırlıklar kapsamında çocuğun kişisel bilgilerine erişip, mümkünse gelişimsel, davranışsal, akademik ve aile geçmişine ilişkin bilgileri toplayıp kısa bir raporda düzenlemek (27) iyi bir başlangıçtır. Aynı şekilde görüşme öncesi görüşmecinin çocuğun durumunu açıklamasına yardım edecek soru ya da tepkilerin yer aldığı görüşme formunun, çocuğun gelişim özelliklerine uygun biçimde düzenlenmesi önceliklidir. Aşağıda yer alan aşamalar için yapılandırılmış tepki örnekleri yaşadıklarını açıklayabilecek yaştaki küçük çocuktan, daha yeterli açıklama yapabilecek büyük çocuğa göre çeşitlendirilmeye çalışılmıştır. Bu tepkiler içinden çocuğun özelliklerine uygun olanlar seçilerek görüşme formunun kullanışlı hale getirilmesi gerekir.

Bu görüşmenin ebeveynlerden gizli tutulması ise, baskı oluşturmamaları için önemlidir. Yine bu aşamada çocuğun dikkatini toplamasına, güvende hissetmesine ve konunun gizliliğine hizmet edecek bir ortam sağlanmasına özen gösterilmelidir (30). Bu aşamanın temel amacı güven ilişkisini kurmak, çocuğu oturuma dahil etmek ve onu rahatlatmak olduğundan uzmanın tutumu çok önemlidir. Görüşmeye sıradan ya da genel konulardan başlamak (33), görüşmede uyulacak temel kuralları ve görüşmenin ne ile ilgili olduğu ve ne ile ilgili olmadığını belirterek bilgi vermek (32,33) hazırlık evresinin temel konularıdır. Bu aşamadan itibaren

çocukların anlatımlarını göz ilişkisini bozmadan yazılı kaydını da tutmaya başlamak gerekir. Görüşmeye hazırlık aşaması tepki örnekleriyle aşağıdaki gibi yapılandırılabilir.

(Çocuk kim olduğunuzu, görevinizi bilmiyor ve görüşmeye çağrıldığı için gelmişse,)

Kısaca kendinizi tanıttın.

(İsminizi ve o kurumdaki görevinizi belirttikten sonra) Burada görevim çocukların iyi olmasına yardım etmek. Bunun için çocuklarla konuşurum. Bazen onlar ben sormadan anlatırlar. Ne anlatırlarsa onu dinlerim. Bazen de ben nasıl olduklarımı anlamak için sorular sorarım.

Rahatlatacak genel bir konuşmayla başlayın.

(Sosyal destek için uygun bir göz teması, açık ve rahat bir beden duruşu, gülümsemenin olduğu yüz ifadesi ve sıcak bir ses tonu kullanarak konuşun). Bugün kendini nasıl hissediyorsun?

(Eğer "İyi" diyerek geçiştiriyorsa) Yaşamında iyi giden şeylerden biraz bahseder misin?

(Eğer susarsa,) Şu anda aklına bir şey gelmiyor gibi. Diğer çocukları ne rahatlatır?

Peki, seni ne rahatlatır? (Yanıt için bekleyin)

(Olumsuz yanıt verirse,) Aslında ben de seninle bu konuyla ilgili görüşmek istiyorum.

Bilgi verin, görüşme kurallarını oluşturun.

(Yumuşak bir ses tonuyla) Öncelikle başının belada olmadığını bilmeni istiyorum. Seninle neden görüşmek istediğimi biliyor musun? (Yanıt için bekleyin).

(Yanıtı "Hayır" ise,)

Önce seni neden çağırdığımı söylemek istiyorum. Bazı durumlarda çocukların iyi olup olmadıklarını anlamak için onlarla görüşürüm. Senin de iyi olup olmadığını öğrenmek istiyorum. Bu amaçla sana yanıtlayabileceğin bazı sorular soracağım.

Cevabını bilmediğin bir soru sorarsam

"Bilmiyorum" demen yeterli olacaktır. Soruları

cevaplamada özgürsün. İstemiyorsan cevap ver-

meyebilirsin. Eğer seni yanlış anlarsam ya da yan-

lış bir şey söylersem, lütfen söylediklerimi düzelt.

Eğer ara vermeye ihtiyaç duyarsan söyle, ara vere-

lim.

(Çocuk neden çağrıldığını biliyorsa ve açıkça söylerse,) Senin de söylediğin gibi (çocuğun ifadeleri kullanılır)... ile ilgili seninle konuşmak istiyorum. Bunun için sana yanıtlayabileceğin bazı sorular soracağım. Cevabını bilmediğin ... (Yukarıdaki gibi görüşme kurallarıyla devam edilir.)

Açıklamayı Kolaylaştırma Aşaması

Bu aşama çocuğun istismara maruz kalıp kalmadığı, kalıyorsa nasıl bir istismara maruz kaldığı, kimlerin sorumlu olduğu, çocuğun ne yaşadığı, bunu yaklaşık ne zamandan beri yaşadığı gibi bazı önemli bilgilerin araştırıldığı aşamadır. Bu aşamada hazırlık aşamasında kurulmaya çalışılan güven ilişkisinin desteklenmesi gerekir. Bunun için gizlilik koşulunun sınırları ve önemi konusunda çocuğa dürüstlikle açıklama yapılması, tutulamayacak sözlerin verilmemesi ve yetkili olmayan kişilere karşı gizlilik koşulunun gereklerinin yerine getirilmesi beklenir (30,32). Bu aşamada uzmanın destekleyici terapötik etki oluşturmak için (10) çocuğu etkin bir biçimde dinlemesi ve doğru empatik anlayışın açık anlatımlarını sergilemesi temeldir (32,36). Aynı şekilde ne olduğunu bilen asıl kişinin uzman değil, çocuk olduğunu akıldan çıkarmadan görüşmenin yürütülmesi (32); ön yargılardan, tahminlerden ve cinsel istismarın varlığını ima eden tepkilerden kaçınılması çok önemlidir (36). Aksi halde çocuğun direnç geliştirmesine ya da doğruluğu olmayan açıklamalar yapmasına yol açılabileceğinden (30) süreç çocuk aleyhine sonuçlanabilir. Ayrıca çocukların yaşamlarının kontrolünü kaybediyormuş duygusuna yol açmak için açıklama yapmaya zorlanmalarına, yanıt vermeden önce düşünmek için yeterli zaman verilmesine (3) ve soruları cevaplamada özgür olduklarının hatırlatılmasının gereğine dikkat çekilir. Bu aşamada ortaya çıkan yanlış ya da hatalı açıklamalara görüşme kayıtlarında özenle yer verilmesi de güvenilirliğin değerlendirilmesinde önemlidir. Görüşme sırasında çocuk yara berelerini göstermek isterse, engellenmemeli, ancak göstermesi için ısrar edilmemeli, elbiselerini sıyırması ondan asla istenmemelidir (32).

Bu görüşmelerde etkili olduğu görülen açık uçlu soruların, özellikle çocuğun açıklama yapmasını

kolaylaştırmak için bu aşamada kullanılması gerekir. Ancak adli görüşmelerde çoğu açık uçlu soruda kullanılan " ... hakkında hatırlayabildiğin her şeyi anlat" tepkisinin (33), bildirim öncesi görüşmelerde ayrıntı istemeyecek biçimde düzenlenmesi gerekir ("... ne olduğunu bana anlat" gibi). Bu aşamada açık uçlu ve az sayıda soru kullanılarak olabildiğince çocuğa spontan anlatım için fırsat verilir (30). Kapalı uçlu sorular sadece gerekli olduğunda kullanılmalıdır. Örneğin küçük çocuklar yaşadıkları cinsel istismarın tarih ve sayısını bilemeyebilirler. Bu önemli bilgi için "Bu bir defa mı, birden çok defa mı oldu?" gibi bir kapalı uçlu soru kullanılabilir (33). Ancak bu sorular açık uçlu sorular ve konuşmaya davet tepkilerinin ardından sorulmalıdır (32). Bu aşamada özellikle failin kim olduğuna, adına ilişkin kesin bilgiye ulaşılmaya çalışılmalıdır. Çünkü bazen küçük çocukların "baba" dediği öz değil, üvey babası ya da evdeki bakıcının eşi olabilir (32). Çocuğun çoklu istismara maruz kaldığını açıklaması durumunda bazı uzmanlar adli görüşmelerde son olaydan başlanıp sırayla geriye doğru gitmeyi önerirken, bazıları da bir ya da iki örneğe odaklanarak bilgi toplamayı önermektedir (32). Ancak bu aşamada çocuğun anlatımındaki içeriği büyük ölçüde yetkili makamlara yapılacak bildirim için önemli olan bilgileri bir ya da iki örneğe odaklanarak toplamak yeterli görünmektedir. Diğer taraftan çocuk spontan anlatımıyla çoklu cinsel istismar öyküsü anlatıyorsa, bir zaman ve/veya kişi diyagramı kullanılarak anlattıkları kaydedilmelidir (31). Bu aşamada çocuğun tehdit edilip edilmediği ve kendinden başka çocukların da (kardeş, akraba ya da arkadaş gibi) aynı tehlikeyle karşı karşıya olup olmadıkları da araştırılır. Bu aşama genel olarak aşağıdaki tepki örneklerinde olduğu gibi yapılandırılabilir.

(Çocuk yaşadıklarını birine anlattıktan sonra görüşmeye çağırılmışsa,)

Konuşmaya açık davet ya da açık uçlu sorularla başlayın.

Annen (kaynak kişi belirtilir) bana öğretmeninin (fail kimse belirtilir) seni çok üzen şeyler yaptığından bahsetti. Bana anlatmanı istiyorum, öğretmenin sana ne yaptı?

(Çocuk doğrudan yaşadıklarını anlatmaya niyetli olarak kendi gelmiş, ancak nasıl başlayacağını bilemediğinden susuyorsa,)

Destekleyici olun ve onun neden size geldiğini hatırlatarak konuşmaya davet edin.

Buraya gelip çok özel bir sırrımı benimle paylaşmak istediğini söylediğinde benim yardımına ihtiyacın olduğunu düşündüm. Benimle konuşma kararının çok doğru bir karar olduğunu düşünüyorum. Nereden başlamak istersin? Seni dinliyorum.

Benimle özel bir sırrımı konuşmak istediğini söylediğinde memnun oldum. Konuşmaya başlamanın zor olduğunu görüyorum. Nereden başlamak kolay geliyorsa oradan başla.

(Eğer çocuk anlatmak için gelmiş ama sessiz kalmaya devam ediyorsa,)

Sessizlik becerisini kullanın, yansıtma yaparak konuşmaya davet edin.

(Yaklaşık 20 - 30 sn. bekledikten sonra) Nereden başlayacağını belirlemek için kendine zaman ver. Kendini hazır hissettiğinde konuş.

(Bir süre daha konuşmazsa)

Başlamanın zor olduğunu görüyorum. Bu konuyla ilgili neyi daha kolay anlatabilirsen oradan başla. Bana anlatacakların konusunda tereddüttün var gibi. Şu anda aklından neler geçiyor?

(Çocuk hiçbir açıklama yapmadığı halde bazı belirtilerden dolayı cinsel istismardan şüphelenilerek görüşmeye çağırılmışsa,)

İçten olun, gözlenen belirtilerden yola çıkarak çocuğu konuşmaya davet edin.

Fen bilgisi öğretmenin ders sırasında çok dalgın olduğunu, dikkatli bakıldığında boynunda morluklar olduğunu, çok sık tuvalete ve revire gitmek için izin istediğini ve ağladığını söyledi. Okulda ya da okulun dışında sana acı verecek, seni üzecek bir şeyler yaşayıp yaşamadığını merak ediyorum.

Annenle konuştum. Dayın size her geldiğinde sen çok sinirli oluyormuşsun. Pazartesi yine size gelmiş ve çok sinirli davranmışsın. Dayınla ne olduğunu bana anlatmanı istiyorum.

(Şüphelenilen istismar failinin kim olduğu bilgisi verilmişse,)

Şüphelenilen faile ilişkin duygularını sorun.

Dayın hakkındaki duygularını öğrenmek isterim.

(Olumlu duygu bildirirse) Dayın hakkında her zaman böyle mi hissedersin?
(Olumsuz duygu bildirirse) Ne olduğunda dayından korkuyorsun?
(Duygusunu bilmediğini söylese)
Bazen duyguları anlamak zor olabilir. Birine karşı iyi duygular mı, kötü duygular mı beslediğimizi ayırt edemeyiz. Senin dayınla ilgili duyguların nasıl?

(Konuşmak istemezse)
İçtenliği içeren cesaretlendirme tepkileri kullanın.
Benimle neden görüşmek istediğini / istemediğini anlamak benim için çok önemli.

Birinin sana istemediğin bir şey yapmış olmasından /seni incitmiş olmasından endişeleniyorum. Bunları birine anlatmak zor olabilir. Bu konuda bana küçük de olsa bir şeyler söylemeyi denesen.

Eğer bana anlattırsan sana yardım etmek için elimden geleni yaparım.

(Çocuğun oyun ve davranışlarıyla açık belirtiler sergilemesi halinde)
Soru formundan çıkarılmış konuşmaya davet tepkilerini kullanın.
Seni üzen, canını acıtan bir şeyler olduğunu görüyorum. Bunları bana anlatmanı istiyorum.

(Üçüncü kişiler aracılığıyla çocuğun cinsel istismara uğradığı bilgisini almışsak,)
Küçük çocuklara amacı belli sorular sorun.
Biri sana doğru olmadığını hissettiğin bir şeyler yaptı mı?
Bazen çocukların özel bölgelerine dokunanlar olur. Bu da çocukların kafasını çok karıştırır. Senin özel bölgelerine dokunan biri oldu mu?

(Çocuğun konuşma konusunda tereddüdü ya da isteksizliği devam ediyorsa,)
Israr etmeyin ve aşağıdaki tepkiler ile oturumu bitirin.
Başta da söylediğim gibi soruları cevaplamada özgürsün. Bugün buraya gelmiş olman ve şu ana kadar kalmış olman benim için çok değerli. Görüşmemizi bitirmeden önce bana söylemek istediğin her hangi bir şey var mı?

Bugünden sonra da nasıl olduğunu merak edeceğim. Konuşabileceğin konuları görüşmek için bana bir zaman bildirmeni bekleyeceğim.

(Sırlarının saklanmasına ilişkin söz verilmesini isterse,)
Gizlilik kuralını ve sınırlarını açıklayın, tutabileceğiniz sözler verin.

Eğer bu sır onu gizli tutmamız yoluyla çözülecekse gizli tutarım. Ama bu sır birinin sana zarar vermesiyle ilgiliyse, bunu gizli tutamam.

Sırlarını sadece söylenmesi zorunlu olan kişilere söylerim. Bu kişiler seni güvende tutacak ve söylediklerinin gizliliğine gereken önemi gösterecek kişilerdir. Bunun dışındaki öğretmenlere, öğrencilere ya da herhangi bir kişiye bu durumla ilgili hiçbir bilgi ve açıklama yapmayacağıma söz veririm.

Bazen yaşadığımız sorunlar tek başına çözemeyeceğimiz kadar büyük olabilir. Böyle zamanlarda bu sorunu sır olarak saklamak sana zarar verir. O zaman kurallara uygun davranıp, sadece gerekli olan kişilere durumu bildirmem gerekir. Bu yasal zorunluluktur. Böylece acı veren şeyleri yaşamından çıkarmana yardım edebilirim.

(Çocuk anlatacaklarının gizli tutulması koşulunda çok ısrar ederse,)
Empatik tepki verin.
Anlatacaklarını gizli tutmam konusunda ısrarcısın. Yaşadıklarını başka birinin duymasından çok çekiniyorsun.

(Çocuk istismarı kısaca söylemişse ve daha fazla açıklama yapamıyorsa,)
Kolay sorulardan başlayın.
Bunu sana kim yaptı?

(Çocuğun yanıtını onun kelimeleriyle özetleyin)
...C. amca seni markete göndermek için çağırdığında zorla seni evine soktuğunu söyledin. Evinde ne olduğunu anlat bana?
Sonra ne oldu?
Bu anlattıkların bir kere mi, yoksa birden çok kez mi oldu?
Bu ilk olduğunda yaklaşık kaç yaşında olduğunu

hatırlıyor musun?

Başka biri sana bunları yaptı mı?

Bu yaşadıklarımı evde gören ya da bilen biri var mı?

(Yanıtı "Evet" ise) (Kişi belirtilir) Annen bunu nasıl öğrendi?

Bu yaşadıklarımı evin dışında birine söyledin mi?

(Yanıtı "Evet" ise)... Kimlere söyledin?

İstismarı anlatmak için çocuğun seçtiği kelimeleri (dilini) kullanın.

Abinin seninle bu "gece oyununu" nasıl oynadığını anlat bana.

Anlamadığımız kelime ya da anlatımları işaret ederek göstermelerini isteyin.

C. amca onun demirine dokunmanı istedi. Bu demirin C amcanın bedenindeki yerini anlayamadım. Elinle işaret ederek göstermeni istiyorum. C. amcanın sana dokunduğunu söyledin. Bedeninde nereye dokunduğunu elinle işaret ederek göster bana.

(Çocuklar büyükse ve yer - zaman belirterek konuşmaya başlamışlarsa,)

Yeri ve zamanı belli sorular sorun.

Yaz tatilinde köydeyken kötü hissetmene neden olan şeyler nelerdi?

Ağustos ayı boyunca halanda kaldın. Orada ne yaşadığını bana anlatman çok önemli.

Son olaydan sonra ne olduğunu anlat bana.

(Çocuk doğal anlatımını durdurursa,)

Asgari düzeyde teşvik tepkileriyle anlatımını destekleyin.

Peki, sonra ne oldu?

Hı hı (ya da "Evet" ya da çocuğun son söylediğini tekrarlayın.)

Küçük çocukların dolaylı anlatımlarına dikkat edin.

Çocuk: Abim ben uyduktan sonra beni çok üzecek diye korkuyorum. Ama o hiç böyle bir şey yapmadı..

Uzman: Abin sen uyduktan sonra seni üzerse diye korkuyorsun. Abin seni ne yaparak üzebilir?

Çocuk: Benim kardeşime kötü şeyler yapan biri var. Kardeşim için korkuyorum.

Uzman: Kardeşine kim kötü şeyler yapıyor?

Çocuk: Babamın arkadaşı, C. amca.

Uzman: C. amcanın yaptığı bu kötü şeyleri bana anlatmanı istiyorum.

Uzman: Bunları sana da yapıp yapmadığını merak ediyorum.

Aynı fail tarafından zarar gören başka bir çocuk olup olmadığını kontrol edin.

Evde C. Amcanın yaptıklarından senden başka zarar gören var mı?

Tandığın başka bir çocuk C. Amcanın yaptıklarından zarar görüyor mu?

(Çocuk yaşadığı istismarı, bildirim için gerekli bilgileri vererek açıklarsa,)

Açıklama davranışını onaylayın ve cesaretlendirin.

Yaşadıklarına bana anlatmakla en doğrusunu yaptın. Bu kararı kolay vermediğini biliyorum.

Verdiğin bu karar senin güçlü bir çocuk olduğunu gösteriyor.

Kendini yaşadığın bu zor durumdan çıkarmak üzeresin.

Görüşmeyi Sonlandırma Aşaması

Oturumun sonlanmasının uygunluğunun test edildiği bu aşamada çocuğa yaşadığı cinsel istismarı açıklamış olmaktan dolayı ne hissettiğinin sorulması önemlidir. Çocuğun ifade ettiği duyguları daha sonra çelişkili anlatımlarda bulunma ya da inkâr potansiyelinin anlaşılmasına yardım edebilir (8). Özellikle çocuğun o gün eve dönmesi gerekiyorsa, kendini açmaktan dolayı güvende hissedip hissetmediği sorulmalı ve bu sorunun yanıtını verirken dikkatle gözlenmelidir (27,32). Bu aşamada çocuğun iyilik ve güvenliğini bozan ve destekleyen kişilerin ve koşulların değerlendirilmesi gerekir. Çocuklar sadece fail tarafından değil, istismarın ortaya çıkmasıyla zarar görecektir başka bir yakın tarafından da duygusal ve fiziksel şiddete maruz bırakılabilir. Ayrıca çocuk tutuklamaların olmasından ve kendinin de evinden alınıp bir sosyal hizmet kurumuna gönderilmekten korktuğunu söylüyorsa, dürüstlikle yanıt verilmelidir. Bu aşamada görüşme sonlandırılırken çocuğun kafasında belirsizliklerin yaratacağı korkuyu azaltmak için bundan sonra ne olacağına ilişkin gerçekçi bilgi verilmesi (3) ve yaşamının kontrolünü alabileceği

hissinin desteklenmesi de önemlidir (32,33). Bu aşama genel olarak aşağıdaki tepki örneklerinde olduğu gibi yapılandırılabilir.

Sonlandırmanın uygunluğunu kontrol edin.

Bugün bana çok önemli şeyler söyledin ve gerçekten sana ne olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum. Söylemek istediğin başka şeyler var mı?

Çocuğun durumunu açıklamış olmasına ilişkin duygularını öğrenin.

Şu an ne hissediyorsun?

Bana bunları anlatmış olmaktan dolayı ne hissediyorsun?

Çocuğun güvenliğini kontrol eden sorular sorun.

Buradan ayrıldıktan sonra ne yapacaksın?

Evde kimlerle birlikteyken kendini güvende hissedersin?

Kim senin kendini güvende hissetmene yardım eder?

İçinde bulunduğun koşullarda güvende olmana engel olan şeyler nelerdir?

Bugün eve gittiğinde seni koruyacağına inandığın kim var? ... Seni nasıl koruyor?

(Çocuğun yaptığı açıklamalar acil bildirim gerektirecek somut dayanaklar içeriyorsa)

Bilgi Verin.

Bugün içinde İlçe Emniyetinin Çocuk Bürosunu arayıp durumun hakkında bilgi vereceğim. Kısa sürede gelip seni korumaya alacaklar. Orada bir uzman seninle bu konuda konuşacak. Güvende olacağın koşullara karar verecekler; güvende olacaksan evinde, evde güvende olmayacaksan seni çocuk evlerinden birinde koruyacaklar. Güvende ve iyi olman için çocuk polisleri, savcı, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, ben ve öğretmenin üzerimize düşen görevi yapacağız.

Sorduğu sorulara saydam cevap verin.

Bana sormak istediğin bir şey var mı?

Senin güvenliğinin ve iyiliğinin için bundan sonra ne olacağına mahkeme karar verecek.

Tam olarak ne olacağını bilmiyorum, ama hakimim karar verirken senin nasıl daha iyi olacağını dikkate alacağına inanıyorum.

Yaşamının kontrolünü alabileceği hissini destekleyin.

Şu andan itibaren bu yaşadıklarını bitirme noktasındasın. Benimle konuşman çok önemli ve çok doğrudur. Bundan sonra seçenekler sınırlı olsa bile, kendi kararlarını verebilirsin. Örneğin, bu sürecin senin için daha kolay geçmesine yardım etmek için ne yapabilirsin?

Görüşme raporunu hazırlayın.

Sonlandırma aşaması, çocuktan ayrıldıktan sonra görüşmenin yazılı raporunun hazırlanmasıyla tamamlanır. Hazırlanan bu rapor bildirim raporunun ekinde sunulan en önemli dayanak olarak işlev görebilir.

Sonuç

ÇÇİ'nin önlenmesi için en kritik müdahale olarak görülen bildirim, çocuğun istismara ilişkin yapacağı açıklamalara bağlıdır. Çocukların yaşadıkları cinsel istismarı açıklamayı genellikle erteledikleri ya da istemsiz ve davranışsal açıklamalar yaptıkları dikkate alındığında, çocuklardan sorumlu bütün yetişkinlerin bu açıklamalara karşılık verecekleri tepkilerin önemi de artmaktadır. Aynı zamanda bildirim yükümlülüğü olan bu yetişkinler içinde özellikle eğitim, sağlık ve sosyal yardım kurumlarındaki meslek elemanlarının çocukların açıklamalarına karşılık verecekleri tepkilerin kolaylaştırıcı nitelikte olması öncelikli görünmektedir. Çocukların yaşadıkları istismarı açıklamalarının önündeki engellere ve çocukların yaşadıklarını anlatmak için kullandığı yollara ilişkin bilgi sahibi olmak, yaşadıklarını açıklamaları için çocukla görüşme yaparken süreci daha bilinçli bir biçimde yönetmeyi de destekleyebilir. Maruz kaldıkları cinsel istismarı açıklamaları için spontan bir anlatıma öncelik veren, istemli / sözel anlatımlarını kolaylaştıran bir görüşmenin yürütülmesinde yapılması gerekenler kadar yapılmaması gerekenleri de bilmek çok önemlidir. Bu çalışmada ilgili meslek elemanlarının yararlanabileceği içerikte üç aşamalı bir oturum planı ve olası senaryolar üzerinden örnek tepkiler önerilmiştir. Ancak her cinsel istismar şüphesinin kendine özgü engelleyici ve destekleyici koşulları değerlendirilerek görüşme planına yansıtılması ve bu konuda esnek olunması önemlidir. Benzer amaçla yeni çalışmaların yapıl-

ması, duyulan gereksinime daha iyi kaynaklar geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Özellikle ilgili meslek elemanlarının bu amaçla yaptıkları görüşmelerde karşılaştıkları problemleri ve ürettikleri çözümleri paylaşımları, bu görüşme planlarının niteliğini artırabilir.

Yazışma adresi: Doç. Dr. Aynur Eren Gümüş, Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Ana Bilim Dalı, İstanbul

KAYNAKLAR

1. Koç F, Aksit A, Tomba A, Aydın C, Koturoğlu G, Korkmaz Çetin S, Aslan A, Halicioğlu O, Erşahin Y, Turhan T, Çelik A, Şenol E, Kara S, Solak U. Çocuk istismarı ve ihmali olgularımızın demografik ve klinik özellikleri: Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi'nin bir yıllık deneyimi. *Türk Ped Arş* 2012; 47: 119-124.
2. Oral R, Can D, Kaplan S, Polat S, Ateş N, Çetin G, Miral S, Hancı H, Erşahin Y, Tepeli N, Bulguç AG, Tiras B. Child abuse in Turkey: An experience in overcoming denial and a description of 50 cases. *Child Abuse Negl* 2001; 25: 279-290.
3. Allnock D. Children and young people disclosing sexual abuse: An introduction to the research. <http://www.childmatters.org>. Erişim tarihi: Haziran 15, 2016.
4. Paine ML, Hansen D. Factors influencing children to self-disclose sexual abuse. *Clin Psychol Rev* 2002; 22: 271-295.
5. Walsch K, Rassafiani M, Mathews B, Farrell A, Butler D. Exploratory factor analysis and psychometric evaluation of the teacher reporting attitude scale for child sexual abuse. *J Child Sex Abuse* 2012; 21: 489-506.
6. Bradley AR, Wood JM. How do children tell? The disclosure process in child sexual abuse. *Child Abuse Negl* 1996; 20: 881-891.
7. Hershkowitz I, Lanes O, Lamb ME. Exploring the disclosure of child sexual abuse with alleged victims and their parents. *Child Abuse Negl* 2007; 31: 111-123.
8. Lyon TD, Ahern EC (2011) Disclosure of Child Sexual Abuse, in *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*. Edited by Myers JEB 3. Ed. London, Sage Publication, 2011, pp. 233-52.
9. Faller K, DeVoe E. Allegations of sexual abuse in divorce. *J of Child Sexual Abuse* 1995; 4(4): 1-25.
10. Alaggia R. Many ways of telling: expanding conceptualizations of child sexual abuse disclosure. *Child Abuse Negl* 2004; 28: 1213-1227.
11. Alaggia R. Disclosing the trauma of child sexual abuse: A gender analysis. *J Loss Trauma* 2005; 10: 453-470.
12. Goodman-Brown TB, Edelstein RS, Goddman GS, Jones DP, Gordon DS. Why children tell: A model of children's disclosure of sexual abuse. *Child Abuse Negl* 2003; 27: 525-540.
13. Smallbone SW, Wortley RK. Child sexual abuse: offender characteristics and modus operandi. http://www.aic.gov.au/media_library/publications/tandi_pdf/tandi193.pdf. Erişim tarihi: Mart 04, 2016.
14. Finkelhor D, Hotaling G, Lewis IA, Smith C. Sexual abuse in a national survey of adult men and women: prevalence, characteristics, and risk factors. *Child Abuse Negl* 1990; 14: 19-28.
15. London K, Bruck M, Ceci SJ, Cederborg AC. Disclosures of Child Sexual Abuse: A Review of The Contemporary Empirical Literature, in *Child Sexual Abuse: Disclosure, Delay and Denial*. Edited by Pipe ME, Lamb M, Orbach Y, London, Lawrence Erlbaum Assoc, 2007, pp. 11-40.
16. Summit R. Child sexual abuse accommodation syndrome. *Child Abuse Negl*, 1983; 11: 229-35.
17. Tashjian SM, Goldfarb D, Goodman GS, Quas JA, Edelstein R. Delay in disclosure of non-parental child sexual abuse emotional and physical maltreatment: A pilot study. *Child Abuse Negl* 2016; 58: 149-159.
18. Schaeffer P, Leventhal JM, Asnes AG. Children's disclosures of sexual abuse: Learning from direct inquiry. *Child Abuse Negl* 2011; 35: 343-352.
19. Lovett BB. Child sexual abuse disclosure: maternal response and other variables impacting the victim. *Child Adolesc Soc Work J* 2004; 21 (4): 355-371.
20. Eren-Gümüş A. Karara Bağlanmış Bir Enstet Davası Örneği Üzerinden Çocuğun Cinsel İstismarı Durumunda Okul Psikolojik Danışmanlarının Karar Verme ve Eyleme Geçme Süreci, Psikolojik Danışmada Etik ve Hukuk içinde, Eren-Gümüş A, Gümüş MA, 2. Baskı, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2013, s.145-171.
21. Amerikan Psikiyatri Birliği. DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı. E Köroğlu (Çev.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 2013, 158.
22. Briere J, Conte J. Self-reported amnesia in adults molested as children. *J Trauma Stress* 1993; 6: 21-31.
23. Loftus EF, Polonsky S, Fullilove MT. Memories of childhood sexual abuse. *Psychology of Women Quarterly* 1994; 18: 64-84.
24. Terr LC. Childhood traumas: An outline and overview. *Am J Psychiatry* 1991; 148 (1): 10-20.
25. Williams LM. Recall of childhood trauma: A prospective study of women's memories of child sexual abuse. *J Consult Clin Psychol* 1994; 62: 1167-1176.
26. Özen M. Kamu davası açma konusunda benimsenen ilkeler, cumhuriyet savcısının takdir yetkisi ve iddianamenin iadesi. *Ankara Barosu Der* 2009; 67:17-28.
27. Sikes A. A school counselor's guide to reporting child abuse and neglect, Old Dominion University. www.child%20abuse/Sikes.pdf. Erişim tarihi: Haziran 03, 2015.
28. Miller KL, Dove MK, Miller SM. A counselor's guide to child sexual abuse: Prevention, reporting and treatment strate-

gies. Psikolojik Danışman Eğitimi ve Süpervizyonu Konferansında bildiri, Columbus, OH. 2007.

29. Pence DM. Child Abuse and Neglect Investigation, in The APSAC Handbook on Child Maltreatment, Edited by Myers JEB, 3. Ed. London, Sage Pub, 2011, pp.325-335.

30. Saywitz KJ, Lyon TD, Goodman GS. Interviewing Children, in The APSAC Handbook on Child Maltreatment, Edited by Myers JEB, 3. Ed. London, Sage Pub, 2011, pp. 337-360.

31. Amerikan Acil Hekimleri Birliği (American College of Emergency Physicians). Evaluation and management of the sexually assaulted or sexually abused patient. <http://www.acep.org/sxa.handbook.pdf/>. Erişim tarihi: Haziran 7, 2015.

32. Jones DPH Communicating with vulnerable children. A guide for practitioners. London: Gaskell. 2003, pp.149-157.

33. Lamb ME, Sternberg KJ, Esplin PJ ve ark. The National Institute of Child Health and Human Development Protocol. Interview guide in children's testimony. <http://nichdprotocol.com> Erişim tarihi: Haziran 20, 2016.

34. Hershkowitz I. The role of facilitative prompts in interviews of alleged sex and abused victims. *Legal Crim Psychol* 2002; 7: 63-71.

35. Sternberg KJ, Lamb ME, Hershkowitz I, Esplin PW, Redlich A, Sunshine N. The relation between investigative utterance types and the informativeness of child witnesses. *J Appl Dev Psychol* 1996; 17: 439-451.

36. James SH, Burch K. School counselors' roles in cases of child sexual behavior. *Prof Sch Coun*, 1999; 2: 211-217.

37. Hart SN, Brassard MR, Davidson HA ve ark. Psychological Maltreatment, in The APSAC Handbook on Child Maltreatment. Edited by Myers JEB, 3. Ed. London, Sage Publication 2011, pp.125-144.

38. Hershkowitz I, Orbach Y, Lamb ME, Sternberg KJ, Horowitz D. A comparison of mental and physical context reinstatement in forensic interviews with alleged victims of sexual abuse. *Appl Cognit Psychol* 2002; 16: 429-441.